

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת במדבר תשפ"ב

ובמושב זקנים (פרשת תרומה) תירץ שהיו שהתנדבו מעצמן, וע"ע בטורי אבן (אבני שהם) במגילה (דף כט.), ועיין עוד בהעמק דבר ריש פרשת כי תשא.

כל יצא צבא (א. ג.)

פירש רש"י מגיד שאין יוצא בצבא פחות מן עשרים. והרמב"ן כתב דזהו שאמר (אבות פ"ה מכ"א) "בן עשרים לרדוף" לצאת למלחמה, והגר"א (באדרת אליהו) כתב דהיו ב' תנאים, הא' שיהיה בן עשרים, והב' שיהיה חזק הראוי לצאת לצבא.

בטעמא דקרא נסתפק אם כל אלו שלא יצאו למלחמה לא נימנו כגון בעל מום דמבואר בספרי (דברים ק"צ) שאינו יוצא, וכן מי שאינו מיוחס, האם יהיו פטורים ממחצית השקל למ"ד בפ"ק דשקלים דפחות מן כ' וכהן שאינם עוברים על הפקודים פטורים ממחצית השקל, וכתב דלא שמענו כן, ויל"ע, ובאמת דכע"ז יש להקשות מ"ט יותר מבני שישים לא הביאו.

ועל כרחך מוכרח דהיו ב' דברים, הא' נתינת מחצית השקל שעיקרו בא בשביל המנין, אבל ניתן בשביל הקרבנות, והב' הוא החלק בקרבנות שאותו חייבים גם אלו שלא היו ראויים לצאת בצבא.

ואכתי צ"ע מאי שנא פחות מן כ' וכהנים שפטורים לחד מ"ד, ובעל מום ויותר מן ס' דלא מצינו שפטורים.

ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם וגו' (א. ה.)

מבואר שבמנין כאן השתתפו גם הנשיאים, וכן היה במנין הלויים מן שלושים עד בן חמישים, וצ"ע מ"ט במנין הלויים מן חודש לא השתתפו בו הנשיאים.

וביאר הגר"ז שבמנין הלויים מן חודש נאמר בו (ג. ל"ט) "על פי ה'", וכמו שאמרו חז"ל שמשם עמד בפתח האהל ובת קול יוצאת ואומרת כך וכך תינוקות יש באוהל זה, ולכך לא השתתפו בו הנשיאים, כיון שדינו להיות ע"פ ה'.

והנה בפרשת כי תשא כשנמנו בני ישראל ג"כ לא מוזכר שהיו הנשיאים, וצ"ע מ"ט לא השתתפו במנין.

וראיתי לבאר באופן אחר, דכל מה שהנשיאים הוצרכו למנין, הוא במנין שהיה לצורך מינוי כל שהוא, לכן אחרי חטא העגל שמנאום מתוך חיבתם רק לידע מנין הנותרים, וכן במנין הלויים מן חודש שהיה רק כדי לפדות בהן את ישראל ולא לעבודת המשכן, [דהא נמנו גם תינוקות מן חודש] לא השתתפו הנשיאים, משא"כ במנין בני ישראל כאן שהיה לצורך חלוקת הארץ ויציא בצבא דהוי מינוי, וכן מנין הלויים מן שלושים עד חמישים דהוי מינוי לעבודה, משום הכי גם הנשיאים השתתפו במנין.

ויהיו בני ראובן בכר ישראל וגו' (א. כ.)

צ"ע דבכל המנינים מצינו שהיו במספר עגול, ואי"ז מסתבר שהיה כך, ובטעמא דקרא כתב שעגלו את המספרים, וכבר הקדימו בספר אמרי נועם (לאחד מהראשונים), וכתבו דמהאי טעמא אצל גד הזכירו מנין שאינו עגול, דכיון דמספרו היה חמשים לא היה להיכן לעגלו.

אמנם תמוה דאם עגלו אי"כ אחר שצירפו את כל מספרי השבטים היה צריך שיצא מספר אחר, ושמעתי מאחי הגר"א שליט"א דבאמת המספר היה עגול, ואי"ז תמוה דהקב"ה קבע כן בהתחלה דאיסתכל באורייתא וברא עלמא, וכמו שקבע בהתחלה שיהיה י"ב שבטים.

בני נפתלי (א. מ"ב)

הא דנפתלי לא כתב לבני, כתב המלבי"ם משום שאחר שמנה י"א לשבטים ידעו ממילא מספר בני נפתלי, ע"י המנין הקודם

שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית

אבתם (א. ב.)

פירש רש"י מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שם אביו. והנה כאן משמע דלמשפחותם לבית אבותם הוא דבר אחד, ולהלן (ד. ל"ד) אצל בני לוי כתוב ויפקוד וגו' את בני הקהתי למשפחתם ולבית אבותם משמע דבית אבותם הוא דבר נפרד מלמשפחותם, ועוד צ"ב דלהלן (ג. ט"ו) כתוב פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחתם, דהקדים את בית אבותם למשפחתם. ומובא בשם הגר"ז דבשבט לוי היו צריכים לידע את בית אבותם, מלבד מה שהיו צריכין לידע שהם משבט לוי וכמו בשאר השבטים, והוא כדי לחלקם למשמרות ולבתי אבות, [עי' רמב"ם פ"ג מכלי המקדש ה"ט], ולכך חילק בית אבתם ולמשפחתם דתרי מילי נינהו, משא"כ בישראל דא"צ לדעת אלא מאיזה שבט הם, כתוב למשפחתם לבית אבתם, וכפירוש רש"י דחדא מילתא היא, שהשבט נקבע לפי האב.

למשפחתם לבית אבתם (ש.)

בב"ב (דף קט.): יליף מהכא דמשפחת אם אין קרויה משפחה, ובחידושי הגר"ח (פ"טו מאיסוי"ב ה"ט) כתב לדון באופן שאין משפחת אב, האם בכה"ג משפחת אם קרויה משפחה, או דבכל גוונא משפחת אם אינה קרויה משפחה, והביא מדברי התוס' ב"ב (דף קיד: ד"ה אף) דאין האם יורשת את בנה גם בגיורת דליכא אב, ומוכח דמשפחת אם לעולם אינה קרויה משפחה, והקשה ע"ז מבכורות (דף מז.) דמבואר בעכו"ם הבא על הלויה, דהבן לוי ופטור מה' סלעים, [ואף דלהך מ"ד באמו מלוי ואביו מישראל חייב בה' סלעים, מ"מ בעכו"ם פטור], ומוכח דבמקום דליכא אב אזלינן בתר האם, וכתב דעל כרחך צ"ל דרק לענין ה' סלעים הוא חשוב לוי, אבל קדושת לוייה ומשפחת לוייה לית ביה, וכע"ז כתב החזו"א אבהע"ז (ס"ט ט"ו ס"ק י"ז) דרק לענין פדיון הבן חשיב כלוי, אמנם החזו"א במקו"א (ס"ו ו' ס"ק י"ז) כתב דיש להסתפק אם הוי לוי גמור, או רק לענין ה' סלעים.

ושמעתי לומר דאם נימא דבדליכא אב אזלינן לגמרי בתר האם, אי"כ משכח"ל שאדם אחד יהיה גם כהן גם לוי גם ישראל וגם עבד, והיינו בכה"ג שכהן בא על חצי שפחה וחצי בת חורין, הרי הולד חצי עבד חצי כהן, וולד זה בא על בת לוי הרי הולד חצי כהן חצי לוי, והחצי שאביו כהן הרי הוא מתייחס אחריו מדין למשפחותם לבית אבותם, והחצי שאביו עבד הרי בדליכא אב אזלינן בתר האם ויהיה לוי מצד אמו, והשתא ולד זה בא על חצי שפחה חצי בת חורין, הרי הולד שנולד ממנה הוא חצי עבד מצד אמו, ובחצי השני הרי הוא חצי כהן חצי לוי מצד אביו, ואם החצי עבד היה שייך לשני שותפין ואחד שחרר חלקו, מתוך החצי עבד הרי הוא חצי משוחרר, ונמצא דהולד הוא רבע כהן רבע לוי רבע עבד רבע משוחרר.

ואמנם אף שבסברא כן הוא, מ"מ יש לדון אם שייך להיות חצי כהן וחצי ישראל, דיי"ל דכהן וישראל הוי תרתי דסתרי, דכל מה שמצינו חצי עבד וחצי בן חורין, אף דהוי תרתי דסתרי, היינו משום דעבד הוא מין אחר, ואדם זה יש בו ב' חלקים, ושפיר שייך לומר דחלק אחד עבד וחלק אחד בן חורין, משא"כ בכהן וישראל דהוי רק קדושה בעלמא, י"ל דלא שייך כהונה על חצי, אלא או שכולו כהן או שכולו לוי או ישראל, וצ"ע בזה.

לגלגלתם (ש.)

פירש רש"י ע"י שקלים בקע לגלגלת ע"כ. וברש"י לעיל (פסוק א') כתב דמנאן באחד באייר, וצ"ע דאיך הביאו קרבנות ציבור בא' בניסן, [כן איתא להדיא בירושלמי (שקלים פ"א ה"א)], והא עדיין לא הביאו מחצית השקל.

שנמנו ממחרת יום הכיפורים בשנה זו, אחר שלא מת אחד מהם ע"כ.

והלויים יחנו סביב למשכן העדת (א' י"ג)

לעיל (פסוק נ) כתוב "וסביב למשכן יחנו", וצ"ע טעם הכפילות, וכתב באבן עזרא דהכא פירש הטעם כדי שישמרו על המשכן ולא יהיה קצף על בני ישראל.

והגרי"ז ביאר דהיה ב' ענינים בחניית הלויים סביב למשכן, הא' לשמרו שבני ישראל לא יבואו, והב' כשאר השבטים שנתייחד להם מקום לחנייתם, וכע"ז מבואר במשך חכמה, שהקשה איך היו הלויים עם נשותיהן במחנה לוי, והרי בעל קרי אסור במחנה לוי, וביאר שהיו ב' חלקים במחנה, הא' החלק הקרוב למשכן שהיה משום העבודה בו, ושם היו רק הראויים לעבודה, והב' החלק הרחוק שבו היו הלויים עם הטף והנשים שאינם בעבודת השמירה.

ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות (שם)

יש לעיין אם תפקיד השמירה היה ע"י מינוי, והגרי"ז דייק מדברי הרמב"ם (פ"ז מכלי המקדש ה"ה) שהיה ע"י מינוי, [אמנם אצל הכהנים לא היה מינוי], ועיין עוד באבני נזר (וי"ד ס' תמ"ט) שנשאל דאם קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, א"כ מ"ט בזמן הזה הלויים לא שומרים שלא יכנסו להר הבית, והשיב דלא ידעינן מהו תפקיד כל לוי, ואפשר שיתחייב מיתה אם לא יעשה כתפקידו, מבואר דנקט האבנ"ז דבעינן מינוי.

ונסע אהל מועד (ב' י"ז)

פירש רש"י לאחר שני דגלים הללו [היינו יהודה וראובן], ובאבן עזרא כתב דקאי בין מחנה יהודה ובין מחנה ראובן, ושם היו בני גרשון ומררי, והקהתים היו עם אהרן ובניו בין דגל יהודה [וראובן] לבין דגל אפרים, וכן מבואר ברמב"ן בפרשת בהעלותך (י' י"ז), וצ"ל דמה שפירש רש"י כאן לאחר שני דגלים קאי אקהת.

והקשה בחידושי מרן ר"י? הלוי מה הטעם שבפרשת בהעלותך מפורש חילוק המחנות של שבט לוי, דכתיב ונסעו בני גרשון ובני מררי, ולקמיה כתוב ונסעו הקהתים נושאי המקדש, ואילו כאן קחשיב רק בני קהת, ותירץ דהתם קאי בסדר המסעות, ומשום הכי מפרש לכולהו, אבל כאן מפרש סדר המחנות, ודין מחנה לוי יש רק לבני קהת.

ואת אהרן ואת בניו תפקד וגו' (ג' י')

בחדושי מרן ר"י? הלוי האריך לבאר בשיטת הרמב"ם דחלוק דין עבודת הלויים שיש דין מינוי לכל אחד, מעבודת הכהנים שאין דין מינוי, וכן מדויק בפסוק, דעל הלויים כתוב (פסוק ט) ונתתה את הלויים לאהרן ולבניו נתונים וגו', היינו שהלויים עומדים תחת פקודת אהרן ובניו כמבואר בהרבה מקראות, והם ממנים אותם, ואח"כ כתוב ואת אהרן ובניו תפקד ושמרו את כהנתם, היינו שלאהרן אין דין מינוי, אלא שומרים את כהונתם בכל העבודות.

ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל תחת כל

בכור וגו' (ג' י"ב)

הנה בפשטות היה נראה דהפדיון דפרשת בא והפדיון כאן תרי מיילי ניהו, דבפרשת בא עדיין לא חטאו בעגל והעבודה היתה בבכורות, ומ"מ נצטוו בפדיון הבן כשיבואו לארץ כדי לזכור כי לי בכור, ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים, וכל מה שנאמר קדש לי כל בכור היינו לענין עבודה ולענין פדיון הבן, וכאן הפדיון הוא לפדותם מהעבודה, ונפדו ע"י הלויים, והעודפים נפדו בחמשת שקלים, וכן משמע ברמב"ן בפרשת בא (י"ג י"א) על דרך הפשט. אולם ברמב"ן כאן מבואר דמצוה אחת היא, לפדות את הבכורות חלקם בלויים והשאר בחמשה שקלים, ומה שאמר בפרשת בא קדש לי, היינו על שם העתיד, וצ"ב דהרי הטעם שהעבודה ניטלה מהבכורות הוא משום שחטאו בעגל, ומה

שייכות מצות פדיון הבן דפרשת בא שנאמר קודם שחטאו בעגל, למצות הפדיון כאן.

ועיין בחזו"א (בכורות ס"י ט"ז סק"ח) שכתב דגם ללא חטא העגל משהוקם המשכן היתה העבודה בכהנים, אלא דלולא חטא העגל היה ניתן להם עבודת לויים, ועתה ניטל מהם גם זה.

מבן חדש ומעלה (ג' ט"ו)

פירש רש"י משיצא מכלל נפלים ע"כ. ולהלן (ג' י"ח) כתוב פקד כל בכור זכר מבן חדש, ופירש רש"י משיצא מכלל ספק נפלים. וביארו בזה דכאן היה המנין ע"פ ה', וכפירוש רש"י שהיתה בת קול יוצאת ואומרת כך וכך תינוקות יש, ומשום הכי לא שייך לומר כלפי שכינה ספק נפלים, משא"כ לקמן דלא כתוב ע"פ ה', שפיר י"ל ספק נפלים.

קח את הלויים תחת כל בכור וגו' והיו לי הלויים אני ה'

(שם)

כתב באבן עזרא "ויש מכחישים אמרו מזה נלמוד כי פדיון כל בכור חמשה שקלים, ואינה ראייה, כי זאת מצוה בפני עצמה, והאמת דברי קבלה". משמע דדינא דחמשת סלעים לפדיון הבן נלמד מדברי קבלה, ודבריו תמוהים דהא מקרא מפורש הוא (להלן י"ח ט"ז) "ופדויו מבן חדש תפדה בערכך חמשת שקלים". ושמעתי לבאר דאמנם כתיב דפדיון בן חדש הוא חמשת שקלים, אבל אפשר דהוא דוקא בן חדש שערכו [בפרשת ערכין] ה' סלעים, אבל אם לא נפדה כשהיה בן חודש ועכשיו נפדה כשהוא גדול, ס"ד שלא יהא חמשת שקלים, אלא כל גיל כפי ערכו בפרשת ערכין, ורצו ללמוד מכאן שנפדו גדולים בה' סלעים, וכתב האבן עזרא דכאן היה מצוה בפני עצמה, והאמת דברי קבלה היינו דמדברי קבלה הוא דגם גדול נפדה בחמשת שקלים.

והיו לי הלויים אני ה' (שם)

כתב באור החיים הגם שאמרו חז"ל עתידה עבודה שתחזור לבכורות, לא ירדו הלויים מהיות לה', והוא אומר והיו לי אני ה', כשם ששמי לעולם ועד, כמו כן יהיו לי הלויים.

והנה המקור שעתידה עבודה שתחזור לבכורות, איתא בילקוט ריש פרשת תרומה, כל מקום שנאמר לי הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים, ובין הדברים שנמנו שם הוא בכורות, דכתיב (פסוק י"ג) כי לי כל בכור, אולם מונה שם גם את הלויים דכתיב והיו לי הלויים, ולפי זה אין צריך לדרשא דאני ה' וצ"ע.

עוד מובא בילקוט שם דגם כהנים יהיו לעולם דכתיב (שמות כ"ח מ"א) וכחנו לי, והיינו דגם הם יעבדו, וכן מובא מהגרי"ז דח"ו לא תתבטל עבודה מהכהנים, דהא כתוב כהונת עולם.

ונתתה הכסף לאהרן ולבניו (ג' מ"ח)

בחזקוני כתב דהטעם שמשא נתן את הכסף לאהרן ובניו, משום דכמו שהלויים שהיו פדיון הבכורות היו נתונים לכהנים, כך כסף פדיון הבכורות בעינן שיתנן לכהנים, ולכך משה שהוא לוי נתן לאהרן ובניו הכהנים.

ופקדת אלעזר וגו' (ד' ט"ז)

פירש רש"י שהוא ממונה לשאת שמן המאור וקטרת ושמן המשחה וכו', והרמב"ן חולק וס"ל דבני קהת היו נושאים, ואלעזר היה ממונה לצוותם.

והנה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן בספר המצוות (עשה ל"ג) אם כלי המשכן הם בכלל מצות עשיית המשכן, או דהכלים הם לצורך עבודתם, דהרמב"ם ס"ל דהם בכלל המשכן, והרמב"ן ס"ל דהם מצוה בפני עצמה לצורך עבודתם, ואפשר דבזה נחלקו רש"י והרמב"ן, דרש"י ס"ל דכלי המשכן הם מכלל המשכן, וא"כ לא מצינו נשיאה בלויים אלא למשכן וכליו, אבל השמן והקטורת שהם בודאי אינם מהמשכן, לא מצינו בזה מצות נשיאה, ולכן שפיר י"ל דהיה דין בפני עצמו לאלעזר שישאם, אבל להרמב"ן דהכלים אינם מעצם המשכן והם לצורך עבודתם, א"כ כמו שהכלי עצמו נשיאתו ע"י הלויים, ה"נ עבודתו שהוא הקטורת והשמן וכו' ג"כ ע"י הלויים.